Studia
Historica
Slovenica

Studia Historica Slovenica

Časopis za humanistične in družboslovne študije
Humanities and Social Studies Review

letnik 21 (2021), št. 1

ZGODOVINSKO DRUŠTVO
DR. FRANCA KOVAČIČA
V MARIBORU

ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU

MARIBOR 2021

***Studia* Historica Slovenica**

Tiskana izdaja ISSN 1580-8122
Elektronska izdaja ISSN 2591-2194

Časopis za humanistične in družboslovne študije / *Humanities and Social Studies Review*

Izdajatelja / *Published by*
ZGODOVINSKO DRUŠTVO DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
HISTORICAL SOCIETY OF DR. FRANC KOVAČIČ IN MARIBOR
http://www.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si
ZRI DR. FRANCA KOVAČIČA V MARIBORU/
ZRI DR. FRANC KOVAČIČ IN MARIBOR

Uredniški odbor / *Editorial Board*
dr. Karin Bakračevič, dr. Rajko Bratuž,
dr. Neven Budak (Hrvaška / *Croatia*), dr. Jožica Čeh Steger, dr. Darko Darovec,
dr. Darko Friš, dr. Stane Granda, dr. Andrej Hozjan, dr. Gregor Jenuš, dr. Tomaž Kladnik,
dr. Mateja Matjašič Friš, dr. Aleš Maver, Rosario Milano (Italija / *Italy*), dr. Jože Mlinarič,
dr. Jurij Perovšek, dr. Jože Pirjevec (Italija / *Italy*), dr. Marijan Premović (Črna Gora / *Montenegro*),
dr. Andrej Rahten, dr. Tone Ravnikar, dr. Imre Szilágyi (Madžarska / *Hungary*),
dr. Peter Štih, dr. Polonca Vidmar, dr. Marija Wakounig (Avstrija / *Austria*)

Odgovorni urednik / *Responsible Editor*
dr. Darko Friš
Zgodovinsko društvo dr. Franca Kovačiča
Koroška cesta 53c, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta / *e-mail:* darko.fris@um.si

Glavni urednik / *Chief Editor*
dr. Mateja Matjašič Friš

Tehnični urednik / *Technical Editor*
David Hazemali

Članki so recenzirani. Za znanstveno vsebino prispevkov so odgovorni avtorji.
Ponatis člankov je mogoč samo z dovoljenjem uredništva in navedbo vira.
The articles have been reviewed. The authors are solely responsible for the content of their articles.
No part of this publication may be reproduced without the publisher's prior consent and a full mention of the source.

Žiro račun / *Bank Account:*	Nova KBM d.d. SI 56041730001421147
Prevajanje / *Translation:*	Knjižni studio d.o.o.
Lektoriranje / *Language-editing*	Knjižni studio d.o.o., Ana Šela
Oblikovanje naslovnice / *Cover Design:*	Knjižni studio d.o.o.
Oblikovanje in računalniški prelom / *Design and Computer Typesetting:*	Knjižni studio d.o.o.
Tisk / *Printed by:*	Itagraf d.o.o.

http: //shs.zgodovinsko-drustvo-kovacic.si

Izvlečke prispevkov v tem časopisu objavljata '**Historical – Abstracts**' in '**America: History and Life**'.
Časopis je uvrščen v '**Ulrich's Periodicals Directory**', evropsko humanistično bazo **ERIH** in mednarodno bibliografsko bazo **Scopus (h, d)**.
*Abstracts of this review are included in '**Historical – Abstracts**' and '**America: History and Life**'.*
*This review is included in '**Ulrich's Periodicals Directory**', european humanistic database **ERIH** and international database **Scopus (h, d).***

Studia historica Slovenica, Časopis za humanistične in družboslovne študije,
je vpisan v razvid medijev, ki ga vodi Ministrstvo za kulturo RS, pod zaporedno številko **487**.
Izdajo časopisa je omogočila Agencija za raziskovalno dejavnost RS.
Co-financed by the Slovenian Research Agency.

Studia Historica Slovenica

Studia Historica Slovenica

Kazalo / *Contents*

Članki in razprave / *Papers and Essays*

MARTIN BELE: **Š**tajerske dvorne službe do leta 1311 11
Styrian Court Offices until 1311

TONE RAVNIKAR: **M**aribor v 13. stoletju. 2. del: cerkvene institucije v mestu in okoli njega 41
Maribor in the 13th Century. Part 2: Ecclesiastical Institutions in the City and Its Surrounding Area

NATALIJA ULČNIK: **S**trokovna leksika v Kremplovih *Dogodivšinah štajerske zemle* 73
Professional Vocabulary in Krempl's Dogodivšine štajerske zemle (The History of the Land of Styria)

ŽARKO LAZAREVIĆ: **P**rvo jugoslovansko leto Slovencev – gospodarski ukrepi, razhajanja in negotovosti 101
The First Yugoslav Year of Slovenes – Economic Measures, Divergences and Uncertainties

DUNJA DOBAJA: **O**rganizacija mladinskega skrbstva v mestni občini Maribor v obdobju med obema vojnama 135
The Construction of Youth Care in the Municipality of Maribor in the Period between the Two World Wars

MATEJA ČOH KLADNIK: **R**etribution against Collaborators of the Occupiers after the End of the Second World War: The Concept of "National Honour" 167
Obračun s sodelavci okupatorjev po koncu druge svetovne vojne: koncept "narodne časti"

PETRA KLEINDIENST in MATEVŽ TOMŠIČ: **P**roces narodne sprave in vloga politične elite v njem: Slovenija kot izjema med državami srednje in vzhodne Evrope 197
Process of National Reconciliation and the Role of the Political Elite in It: Slovenia as an Exception in Central and Eastern Europe

Studia Historica Slovenica

JOCA ZURC: **U**resničevanje otrokovih pravic v izven kurikularnih
športnih aktivnosti....233
Enforcing Children's Rights in the Extracurricular Sports Activities

Avtorski izvlečki / *Authors' Abstracts*.... 271

Uredniška navodila avtorjem /
Editor's Instructions to Authors 277

Studia
Historica
Slovenica

Studia
Historica
Slovenica

DOI 10.32874/SHS.2021-03
1.01 Izvirni znanstveni članek

Strokovna leksika v Kremplovih Dogodivšinah štajerske zemle

Natalija Ulčnik

Dr., izredna profesorica
Univerza v Mariboru, Filozofska fakulteta, Oddelek za slovanske jezike in književnosti
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenija
e-pošta: natalija.ulcnik@um.si

Izvleček:
Prispevek predstavlja leksiko, izpisano iz prvega obsežnejšega zgodovinskega dela v slovenščini, tj. *Dogodivšin štajerske zemle* (1845) Antona Krempla. Analiza se osredinja na razvoj strokovnega izrazja s področja zgodovine, ki v doslejšnjih raziskavah še ni bilo podrobneje osvetljeno, in na različnih jezikovnih ravninah izpostavlja vzhodnoštajerske jezikovne značilnosti. Preverjen je način oblikovanja in podajanja izrazja, opozorjeno pa je tudi na slogovne značilnosti, zlasti ekspresivno ter frazeološko izražanje. Terminologija je klasificirana glede na tematska področja, ki so še danes aktualna pri preučevanju in obravnavi zgodovine, pri tem pa je upoštevana povezanost zgodovinske terminologije s terminologijo sorodnih disciplin in s splošnim jezikom.

Ključne besede:
besedje, leksikalna analiza, vzhodnoštajerski jezik, zgodovina, Štajerska, Anton Krempl

***Studia* Historica Slovenica**
Časopis za humanistične in družboslovne študije
Maribor, letnik 21 (2021), št. 1, str. 73–100, 73 cit., 3 slike
Jezik: slovenski (izvleček slovenski in angleški, povzetek angleški)

1 Uvod[1]

V 18. in 19. stoletju se je začela slovenska leksika intenzivno in vse bolj sistemsko razvijati, zlasti terminologija različnih strokovnih področij,[2] k čemur je pripomogel tudi porast (poljudno)strokovnih publikacij. To je bil čas, ko je bilo strokovno delo pomembno z vidika "prebujanja narodne zavesti", bil je čas "oblikovanja slovenskega naroda in nacionalne zavesti v današnjem pomenu",[3] obenem pa tudi čas, ko smo še imeli pokrajinsko razdrobljen knjižni jezik.[4] Andreja Legan Ravnikar, ki je razvoj slovenskega strokovnega jezika od oblikovanja knjižnega jezika sredi 16. stoletja do ustanovitve univerze leta 1919 predstavila v štirih razvojnih obdobjih, med drugim izpostavlja, da je v prvi slovenski zgodovinski knjigi, tj. v delu Antona Krempla *Dogodivšine štajerske zemle*[5] iz leta 1845, potrjeno zgodovinsko izrazje.[6] Namen članka je raziskati leksiko v tem besedilu, preveriti, katero strokovno izrazje se v njem pojavlja, nato pa ga klasificirati in analizirati na različnih jezikovnih ravninah ter pri tem posebno pozornost posvetiti medleksemskim razmerjem, ekspresivnemu in frazeološkemu izražanju. Na koncu je delo ovrednoteno v kontekstu pomena, ki ga ima v razvoju strokovne leksike slovenskega jezika.

2 Anton Krempl in njegovo delovanje na področju zgodovinopisja

Štajerski izobraženec Anton Krempl (1790–1844), znan kot duhovnik, učitelj, pisatelj, pesnik, nabožni pisec, narodni buditelj in zgodovinopisec, se je rodil na Štajerskem v kraju Polički Vrh, šolal pa se je v Gornji Radgoni, Mariboru in

1 Prispevek je nastal v okviru Raziskovalnega programa št. P6-0156: *Slovensko jezikoslovje, književnost in poučevanje slovenščine*, ki ga sofinancira Javna agencija za raziskovalno dejavnost Republike Slovenije (ARRS) iz državnega proračuna.

2 To je bilo "jezikovno zelo živahno" obdobje, v katerem je začelo besedje različnih strokovnih področij doživljati večjo pozornost, pojavila se je velika potreba po novem izrazju, skupaj z njo pa tudi številne dileme pri iskanju primernih izrazov; pokriti je bilo treba vse stroke, ki so bile prisotne v srednješolskem izobraževanju (France Novak, "Vloga jezikoslovja v razvoju besedja", v: *Besedje slovenskega jezika*, ur. Marko Jesenšek (Maribor, 2007), str. 88–91) (dalje: Novak, "Vloga jezikoslovja v razvoju besedja").

3 Andreja Legan Ravnikar, "Razvoj slovenskega strokovnega izrazja," v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer in Marjeta Humar (Ljubljana, 2010), str. 57.

4 Prim. Marko Jesenšek, *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika* (Maribor, 2015) (dalje: Jesenšek, *Poglavja iz zgodovine*).

5 V nadaljevanju članka je uporabljen tudi skrajšan naslov *Dogodivšine*.

6 Legan Ravnikar, "Razvoj slovenskega strokovnega izrazja", str. 63 (Kremplova knjiga po Legan Ravnikar sodi v tretje razvojno dinamično obdobje nadaljnjega razvoja slovenskega strokovnega izrazja in pripravljalno dobo za oblikovanje slovenske znanstvene terminologije).

Anton Krempl (Krempl, Anton (1790–1844) (19??) (dLib.si)

Gradcu.[7] Kot kaplan oz. duhovnik je vseskozi služboval na štajerskem področju, sprva pri Svetinjah, nato v Ormožu, na Ptuju, pri Svetem Lovrencu v Slovenskih goricah (Juršinci) in nazadnje pri Mali Nedelji. Napisal je nekaj verskih in šolskih knjig, pisal in objavljal je pesmi, izdal je nekaj pridig in priložnostnih govorov, ohranili pa so se tudi rokopisi njegovih pridig.[8] Za zgodovino se je začel zanimati že v času študija v Gradcu, dodatno navdušenje za zgodovinopisje pa je izkazal v času službovanja na Ptuju, kjer je spoznal lokalnega zgodovinarja Simona Povodna; ta mu je odstopil svoj arhiv in rokopise, da jih je lahko

7 Janko Glazer, "Krempl, Anton (1790–1844)," v: *Slovenska biografija* (Ljubljana, 2013); dostopno na: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi303945/, pridobljeno: 28. 8. 2019; izvirna objava v: *Slovenski biografski leksikon* (dalje: SBL) 4 (Ljubljana, 1932) (dalje: Glazer, "Krempl, Anton").

8 Prim. Renata Debeljak, "Rokopisne pridige Antona Krempla in njegov pomen v vzhodnoštajerskem kulturnem prostoru," v: *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne*, ur. Aleksander Bjelčevič, Matija Ogrin in Urška Perenič (Ljubljana, 2017), str. 163–170; Natalija Ulčnik, "Značilnejše poteze Kremplovega jezika v rokopisnih pridigah iz leta 1822," v: *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici*, ur. Marko Jesenšek (Maribor, 2011), str. 211–224.

Krempl uporabil pri pisanju.[9] Na podlagi njegove korespondence z rojakom in prijateljem Josipom (Jožefom) Muršcem[10] lahko sklepamo, da je *Dogodivšine štajerske zemle*, ki jih danes pojmujemo kot Kremplovo najpomembnejše delo, začel pisati že pred letom 1838.[11]

2.1 Prva obsežnejša zgodovinska knjiga v slovenščini

Zgodovinarji ugotavljajo, da so *Dogodivšine štajerske zemle* (s podnaslovom *S posebnim pogledom na Slovence*) prva obsežnejša zgodovina v slovenščini.[12] Izšla je v predmarčni dobi, ko so si preroditelji prizadevali za narodnostne pravice in ustrezno veljavo slovenskega jezika v javnosti in ko se je začela izgrajevati tudi "zavest povezanosti Slovencev različnih dežel v en sam narod".[13] Avtor je podpisan kot "farmešter per mali Nedli v' slovenjih Goricah" in kot "sočlan znotrajno--austrianske dogodivšinske družbe", kar pomeni, da je bil Krempl v času oddaje rokopisa duhovnik pri Mali Nedelji in obenem tudi član tedanjega Notranjeavstrijskega historičnega društva.[14] Prvi zvezek je bil oktobra 1844 natisnjen v Gradcu, preostali zvezki oz. celotno delo pa je izšlo posthumno leta 1845.[15]

Vsebina štajerske zgodovine je zasnovana kronološko progresivno in zajema zgodovinska obdobja treh tisočletij (natančneje od leta 1280 pr. n. št. do leta 1843); regionalna (štajerska) zgodovina je pri tem umeščena v širši evropski prostor. Knjiga ima na prednaslovni strani ilustracijo cesarja Ferdinanda I., sledi naslovnica, na njeni hrbtni strani pa je naveden Cicerov citat *Historia je priča časov, luč resnice, oživlenje pameti, vučenica živlenja, oznanica davnosti.* Vsebina je razdeljena na štiri zvezke, pri čemer vsakega vpeljuje naslovni list. Besedilo ima 250 strani in se deli na Uvod (*Vpelanje*) ter osem poglavij (*Pervi Pretêk–Osmi Pretêk*), ki so nadalje členjena na osem tematskih sklopov. V njih

---

9 Darko Friš in Mateja Matjašič Friš, "'Dogodivšine štajerske zemle' Antona Krempla v 'krempljih' cenzure", *Časopis za zgodovino in narodopisje* 71=NV36, št. 3 (2000), str. 434 (dalje: Friš in Matjašič Friš, "Dogodivšine štajerske zemle").

10 Muršec je leta 1844 pomagal tudi pri korekturah *Dogodivšin štajerske zemle*; Franjo Baš, "Muršec, Jožef (1807–1895)," v: *Slovenska biografija* (Ljubljana, 2013); dostopno na: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi382547/, pridobljeno: 28. 8. 2019; izvirna objava v: SBL 6 (Ljubljana, 1935); prim. tudi Friš in Matjašič Friš, "Dogodivšine štajerske zemle", str. 454.

11 Prav tam, str. 442.

12 Prav tam, str. 435.

13 Prav tam, str. 431.

14 Zgodovinsko društvo za Slovenijo, ki je strokovno društvo slovenskih zgodovinarjev, izhaja prav iz tradicije, "ki se je začela s sekcijo v Notranjeavstrijskem historičnem društvu med letoma 1843 in 1850 in nadaljevala skladno z novo politično-upravno ureditvijo leta 1850 z ustanovitvijo Historičnega društva za Kranjsko" (Ana Marija Lamut, "Zgodovinarji v Zvezi zgodovinskih društev Slovenije med nacionalnim pomenom in obrobnostjo", *Glasnik SED* 56, št. 1–2 (2016), str. 106).

15 Friš in Matjašič Friš, "Dogodivšine štajerske zemle", str. 444.

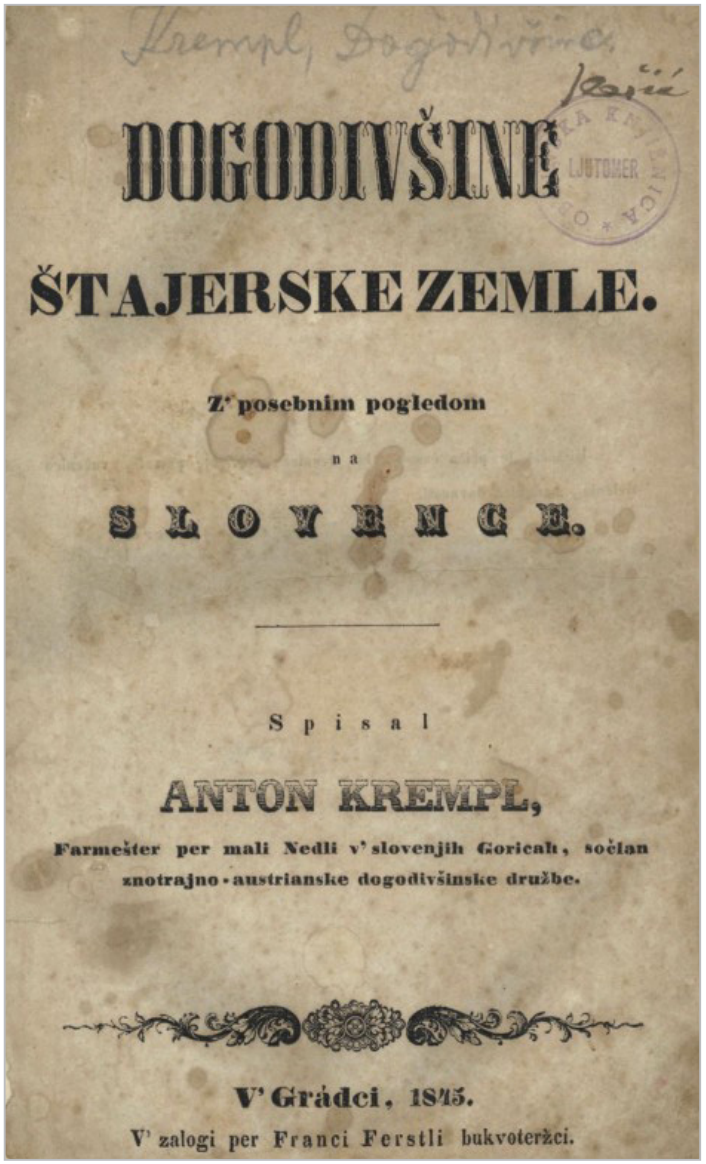
Krempl, Dogodivšine

DOGODIVŠINE

ŠTAJERSKE ZEMLE.

Z' posebnim pogledom

na

SLOVENCE.

Spisal

ANTON KREMPL,

Farmešter per mali Nedli v' slovenjih Goricah, sočlan znotrajno-austrianske dogodivšinske družbe.

V' Grádci, 1845.

V' zalogi per Franci Ferstli bukvoteržci.

Naslovnica knjige *Dogodivšine štajerske zemle* (Krempl, Anton, *Dogodivšine štajerske zemle, Z' posebnim pogledom na Slovence* (Gradec, 1845))

je obravnavana politična, državna, vojaška, gospodarska in kulturna zgodovina, najdemo pa tudi odgovore na historična vprašanja s področja antropologije, etnografije, duhovnega življenja in kmetijstva: *1) Ludstva, ladavci, deželske zgodbe, 2) Tělo, živež, obléč, jezik, šege, 3) Vojska, orožje, 4) Vera, duhovstvo, cirkvenstvo, 5) Gospodstvo, podložnost, lastinstvo, davke, dače, 6) Obdelanje zemle, družbinsko ino hižno živlenje, 7) Meštrie, teržtvo, penezi, 8) Umetnosti,*

vučenosti, znajdenja.[16] Tak koncept omogoča spoznavanje preteklega življenja ljudi na Štajerskem (in tudi širše), spremljanje sprememb, primerjavo med različnimi obdobji in iskanje vzrokov za spreminjajoče se zgodovinske razmere.[17] Ob koncu poglavij so dodani epilogi oz. verzificirani vsebinski povzetki v troheju, najdemo pa tudi ilustracije vladarjev, npr. kralja Sama, cesarja Karla Velikega, cesarja Maksimiljana I., cesarice Marije Terezije. Sledi kazalo vsebine (*Zavjetek*), obsežen abecedni seznam prednaročnikov (*Imena (p. I.) Predplatitelov*),[18] ki so večinoma iz vrst duhovščine, sicer pa tudi knjigotržci in knjigovezci, učitelji iz bližnjih in nekoliko bolj oddaljenih krajev (npr. Vidma, Gradca, Moskve, Prage, Dunaja, Varaždina, Brna, Celovca, Zagreba); zanimivo je, da so na seznamu tudi posamezne ženske, ki so dosledno poimenovane kot hčere kajžarjev ali mlinarjev (npr. *Cajlinger Ančka, želarska či od sv. Lovrenca*). Sledijo še popravki in dopolnitve besedila (*Popravlenja*).

Zgodovinarji Kremplovo delo z vidika znanstvenoraziskovalne metodologije presojajo kot "rezultat romantičnega navdušenja, ki je nastalo brez upoštevanja kritične analize", ter predpostavljajo, da avtor virov ni iskal v arhivih, temveč je izhajal iz arhiva in rokopisov Simona Povodna,[19] ob tem pa je, kot je razvidno tudi iz podčrtnih opomb v delu, uporabljal še drugo obsežno strokovno literaturo, npr. Aquilina J. Caesarja, Josepha Wartingerja, Alberta Mucharja, Josefa K. Kindermanna, Josefa Šafarika, Gregorja Dankovskega, Josefa Dobrovskega, Karla Schmutza, Friderika Leopolda Stolberga, Václava Novotnyja.[20] Glazer[21] ob tem poudarja narodnovzgojni pomen knjige: "bila je uspešen buditelj narodne zavesti, 1848 /je/ služila naravnost kot vodilo vzhodnoštajerskim Slovencem". Vrednost dela pa lahko prepoznavamo tudi v spodbujanju zanimanja za preteklost Štajerske in

---

16 Prim. tudi Friš in Matjašič Friš, "Dogodivšine štajerske zemle", str. 436–437.

17 Na podlagi vsebine lahko prepoznamo, da je Krempl želel ljudi seznaniti z raznovrstnimi dejstvi iz različnih obdobij zgodovine Štajerske, od načina življenja ljudi do njihovih umetnostnih stvaritev.

18 Seznam je zastavljen tako, da priimku in imenu sledi poklic ali funkcija ter kraj, od koder prednaročniki prihajajo, in število naročenih izvodov.

19 V knjigi najdemo opombo, v kateri je kot vir naveden rokopis Simona Povodna ("Simon Povoden rokopis"), in sicer za navedbo: "*/.../ tri ptujske méstjanice, ena mesarica, ena remenarica, ino ena teržkinja so 'z copernije podužene, se (1685) mogle v' terg Laško na opravdanje podati*" (Anton Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle, Z' posebnim pogledom na Slovence* (Gradec, 1845), str. 198 (dalje: Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*)).

20 Friš in Matjašič Friš, "Dogodivšine štajerske zemle", str. 437. Slodnjak poudarja, da bogata zgodovinska literatura in članstvo v Notranjeavstrijski zgodovinski družbi pričata o tem, da Krempl "ni bil zgolj samouk ali ljubitelj zgodovine" (Anton Slodnjak, "Anton Krempl (1790–1844) in njegove Dogodivščine Štajerske zemlje (1845)," v: *Anton Krempl, Dogodivščine Štajerske zemlje, S posebnim pogledom na Slovence* (Ljubljana, 1974), str. VII (dalje: Slodnjak, "Anton Krempl (1790–1844)")). V *Dogodivšinah* na posameznih mestih najdemo tudi sklicevalnost, ki (ne)posredno nakazuje izhajanje iz virov, npr. "*kelko je meni iz knig znano*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 73), "*kak vekšital menijo*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 71), "*se v drugih knigah brati zna*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 99), "*Tedašne novine so rekle, da je /.../*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 231), "*Jaz se /.../ deržim Šafarika*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 59).

21 Glazer, "Krempl, Anton".

Štajercev ter širšega slovenskega in slovanskega prostora, posredno tudi v težnji po razumevanja življenja, delovanja, miselnosti in ustvarjalnosti ljudi na tem področju ipd. Kljub strokovnim pomanjkljivostim ga moramo razumeti v kontekstu tedanjih dognanj in tedanjega preučevanja zgodovine na Slovenskem in mu priznati prvenstvo na področju poglobljenega zgodovinopisja v slovenščini, ki je nastalo "z velikim prizadevanjem in preporodno vodilno osnovno mislijo".[22]

Pri objavi rokopisa je imel Krempl težave s cenzuro, zaradi česar je moral rokopis kar štirikrat predelati in na novo prepisati, kar ga je zelo potrlo.[23] Natančnejša primerjava ohranjenega tretjega rokopisa z objavljeno četrto različico knjige pa je pokazala, da so prisotni večinoma jezikovno-slogovni popravki, zlasti skladenjski (vezani npr. na besedni red), vsebinske spremembe pa so opazne na mestih z družbeno kritičnimi deli besedila – nekajkrat zasledimo izločeno sporno vsebino (v besedilu in verzificiranih zaključkih poglavij), ob koncu podpoglavij pa so dodani posamezni odstavki.[24]

Raziskovalci Kremplovega življenja in dela so v preteklosti izpostavljali, da je bil Kremplov jezik zlasti na ravni besedotvorja, skladnje in frazeologije "preobložen z nemčizmi",[25] Slodnjak[26] pa ob tem ugotavlja, da se *Dogodivšine* tudi zaradi pokrajinsko (narečno) obarvanega jezika in težkega sloga niso tako razširile med bralci, kot bi si glede na vsebino zaslužile.[27] Jezikovno-slogovne značilnosti tega zgodovinskega dela med jezikoslovci še niso bile deležne podrobnejše analize, raziskana pa so bila npr. uporabljena lastna imena[28] in glagolske oblike.[29] Jesenšek ugotavlja, da se je Krempl v *Dogodivšinah*

> /.../ kljub odkritemu nasprotovanju Dajnkovim jezikovnim poskusom približal domači govorici – zgodovinski način pisanja je namreč zahteval drugačen slog kot cerkvena besedila, pa tudi besedni zaklad zgodovinskega načina pisanja je odstopal od utečene in mestoma tudi že klišejske rabe v slovenskih prevodih cerkvenih priročnikov. Prav odsotnost slovenskih zgodovinskih besedil, pa tudi Kremplovo siceršnje zavzemanje za ljudski jezik v vaški cerkvi in ljudski šoli, so *Dogodivšine* jezikovno močno približale Dajnkovim poskusom, uzakoniti poseben tip knjižnega jezika na severovzhodu Štajerske.[30]

[22] Friš in Matjašič Friš, "Dogodivšine štajerske zemle", str. 438.
[23] Prav tam, str. 444.
[24] Prim. Friš in Matjašič Friš, "Dogodivšine štajerske zemle", str. 447–455.
[25] Glazer, "Krempl, Anton".
[26] Slodnjak, "Anton Krempl (1790–1844)", str. XV.
[27] Kremplovemu jeziku so že nekateri sodobniki očitali pomanjkljivosti – znana je npr. Prešernova puščica, ki izpostavlja, da slovenščine ni dobil "v glavo", temveč "v kremplje"; prim. Darko Friš, "Zgodovinopisje na spodnjem Štajerskem v Dajnkovem času," v: *Dajnkov zbornik*, ur. Marko Jesenšek in Bernard Rajh (Maribor, 1998), str. 347.
[28] Jesenšek, *Poglavja iz zgodovine*, str. 147–155.
[29] Prav tam, str. 129–146.
[30] Prav tam, str. 147.

Knjiga je nastala v času pred poenotenjem knjižne slovenščine in je napisana v vzhodnoslovenski (štajerski) knjižni različici.[31] Je tudi ena prvih publikacij, tiskanih v novem črkopisu – gajici, ki ji je bil Krempl naklonjen. To zgodovinsko delo je v slovenski jezikovni prostor vneslo številne novosti na leksikalni ravni, ki doslej še niso bile celostno raziskane, četudi se knjiga že ob hitrem pregledu izkaže kot bogat vir leksikoloških raziskav, današnjega bralca pa pritegne že neobičajen pomen v naslovu rabljenega izraza *dogodivščina*.[32]

3 Leksika v *Dogodivšinah štajerske zemle*

Na podlagi dosedanjih dognanj o Kremplovem delu in jeziku lahko predvidevamo, da se na leksikalni ravni *Dogodivšin* kaže prisotnost značilnih vzhodnoslovenskih leksemov oz. panonizmov, da besedje tudi na glasoslovno-oblikoslovni in besedotvorni ravni izkazuje vzhodnoslovenske značilnosti ter da je opazno ekspresivno izražanje. Predpostavljamo lahko tudi, da je zaradi težnje po čim širši razumljivosti in neizdelane oz. neustaljene terminologije prisotno nizanje sopomenk oz. dvojnic.[33] Glede na funkcijskozvrstno opredelitev in obravnavano vsebino je pričakovano, da so v delu prisotni sočasno rabljeni zgodovinski pojmi in da se kaže razvoj zgodovinske terminologije.

V nadaljevanju je na podlagi gradiva, izpisanega iz *Dogodivšin*, predstavljeno, klasificirano in analizirano izrazje, ki ga umeščamo na strokovno področje zgodovine in obenem tudi na strokovna področja zgodovini sorodnih ved oz. disciplin.

3.1 Strokovno izrazje

Pri zbiranju in klasifikaciji strokovnega izrazja je upoštevana ugotovitev avtorja *Nemško-slovenskega zgodovinskega slovarja* (2016) Nika Hudelje,[34] ki poudarja:

---

[31] Več o vzhodnoštajerskih piscih (npr. Dajnku, Volkmerju, Šerfu) in njihovem jeziku v Jesenšek, *Poglavja iz zgodovine;* Bernard Rajh, *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika* (Maribor, 2002); Branislava Vičar, *Izrazne skladenjske zgradbe v delih Antona Šerfa* (Maribor, 2005).

[32] Izraz *dogodivščina* 'zgodovina' v osnovi izhaja iz glagola *dogoditi se*, medtem ko izraz *zgodovina* izhaja iz glagola *zgoditi se* > *zgoda* > *zgodovina* (Marko Snoj, *Slovenski etimološki slovar, Spletna izdaja* (Ljubljana, 2015), dostopno na: fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=%2A, pridobljeno: 8. 7. 2020 (dalje: Snoj, *Slovenski etimološki slovar*).

[33] Bogastvo sopomenk je sicer "pogosta lastnost prvih razvojnih faz knjižnega jezika" (Novak, "Vloga jezikoslovja v razvoju besedja", str. 87).

[34] Niko Hudelja, *Nemško-slovenski zgodovinski slovar. Razširjena in dopolnjena izdaja* (Ljubljana, 2016). Hudelja poudarja, da "slovenski enojezični razlagalni slovar za področje zgodovine še ne obstaja (pri ZRC SAZU nastaja Slovenski pravnozgodovinski slovar) in da strokovno izrazje posledično v marsika-

> Strokovno področje zgodovinske znanosti, v središču katere je človek, njegovo žitje in bitje v preteklosti, kaže izredno diferenciranost (kulturna, politična, gospodarska, socialna, vojaška zgodovina ...), veliko število pomožnih ved (heraldika, numizmatika, paleografija ...) in sorodnih disciplin (etnologija, sociologija, geografija ...). /.../ Zgodovinski aspekti drugih znanosti pomenijo za zgodovinsko znanost le sestavne dele, ki jih le-ta vključuje in združuje v celoto zgodovinskega dogajanja.[35]

Hudelja izpostavlja, da je zgodovinsko znanost težko ločevati od sorodnih znanosti s področja humanistike in družboslovja (celo naravoslovja), to pa se odraža na ravni strokovnega izrazja, ki posledično pripada več znanstvenim disciplinam; ob ožji strokovni terminologiji se na področju zgodovine pojavljajo tudi termini s področja gospodarstva, kmetijstva, meroslovja, celo medicine.[36] V središču zgodovinske terminologije so zlasti t. i. historizmi (vezani na denotate, ki ne obstajajo več, npr. *mostnina, glavarina*) in arhaizmi (starejše jezikovne prvine v sodobnem jeziku), na obrobju pa je splošno znano besedje, ki se pogosto uporablja v zgodovinskem kontekstu, npr. izrazi za poimenovanje sorodstvenih vezi.[37]

Krempl je v posameznih podpoglavjih *Dogodivšin štajerske zemle* predstavil genezo štajerskega (slovenskega) družbenega, kulturnega, političnega življenja, popisal je spremembe v medčloveških odnosih, materialne in duhovne dosežke ter tako prikazoval novo življenjsko realnost posameznih obdobij. Pri tem je bralce neposredno seznanjal z zgodovino Štajerske, posredno pa tudi

terem primeru še ni poenoteno /.../" (Niko Hudelja, "Nemško-slovenski zgodovinski glosar ali Poskus pisanja glosarja na področju humanistike oz. družboslovja," *Vestnik za tuje jezike* 3, št. 1–2 (2011), str. 42 (dalje: Hudelja, "Nemško-slovenski zgodovinski glosar")). O nastajajočem slovarju slovenske pravnozgodovinske terminologije piše tudi Jakob Müller, "Slovenski pravnozgodovinski slovar", v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek, Mojca Žagar Karer in Marjeta Humar (Ljubljana, 2010), str. 267–276.

35 Hudelja, "Nemško-slovenski zgodovinski glosar", str. 42.

36 Prav tam, str. 43.

37 Prav tam, str. 44. Zgodovinska terminologija je bila zajeta tudi v nemško-slovenskem terminološkem slovarju, ki ga je leta 1880 izdal Matej Cigale; v njem je z oznako hist. 'historia' označenih več kot dvesto terminov, npr. *stari vek, davnina, drevnost*; *staroselec*; *pogrešek v letoštetji*; *brezvladje*; *letopis, antika, strarinar, vojstvo (armija), sklic na vojsko, vstanek, tuje in vnanje dežele (inostranstvo, inozemstvo), izseliti se, samodrštvo, samozakonje, zvezna država, bizantski, centralizacija, doboslovje – kronologija, diktator, vladajoča rodovina, epoha, razdobje, nasledstvo, svobodnjak, knez, veliki knez, veliki vojvoda, brezkralje, cerkvena država, narodni značaj, poboj, pobitje, reforma, grozovladje, prestol, podjarmiti, zbor, premirje*. Prim. Matej Cigale, *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča* (Ljubljana, 1880). O oblikovanju slovenskega strokovnega izrazja ob Cigaletovem terminološkem slovarju piše Martina Orožen, *Razvoj slovenske jezikoslovne misli* (Maribor, 2003), str. 259–278; o Cigaletovih prizadevanjih in njegovi skrbi za strokovno izrazje tudi France Novak, "Vloga jezikoslovja v razvoju besedja", str. 88–93; Cigaletov "mnogostrokovni terminološki slovar" primerjalno s češkim in hrvaškim slovarskim virom pa je raziskovala Irena Orel, "Prvi slovenski terminološki slovar ter hrvaški in češki vir", v: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel (Ljubljana, 2007), str. 343–364. Zgodovinsko izrazje je sicer prisotno in označeno tudi v SSKJ oz. SSKJ^2; prim. portal *Fran*, dostopno na www.fran.si, pridobljeno: 27. 8. 2019.

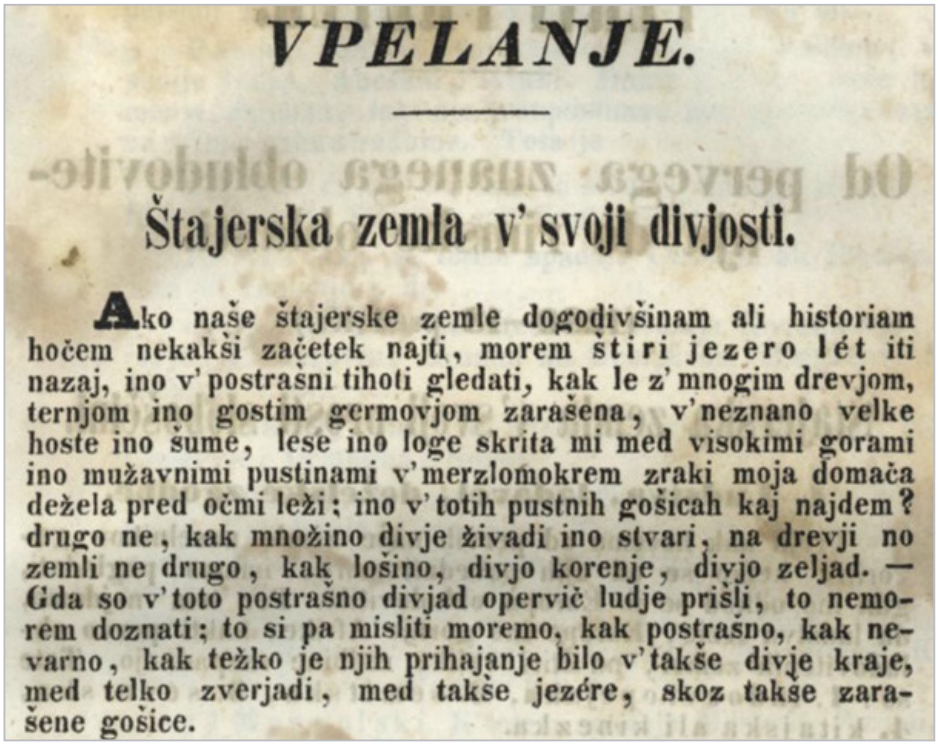

VPELANJE.

Štajerska zemla v' svoji divjosti.

Ako naše štajerske zemle dogodivšinam ali historiam hočem nekakši začetek najti, morem štiri jezero lét iti nazaj, ino v' postrašni tihoti gledati, kak le z' mnogim drevjom, ternjom ino gostim germovjom zarašena, v' neznano velke hoste ino šume, lese ino loge skrita mi med visokimi gorami ino mužavnimi pustinami v' merzlomokrem zraki moja domača dežela pred očmi leži; ino v' totih pustnih gošicah kaj najdem? drugo ne, kak množino divje živadi ino stvari, na drevji no zemli ne drugo, kak lošino, divjo korenje, divjo zeljad. — Gda so v' toto postrašno divjad opervič ludje prišli, to nemorem doznati; to si pa misliti moremo, kak postrašno, kak nevarno, kak težko je njih prihajanje bilo v' takše divje kraje, med telko zverjadi, med takše jezére, skoz takše zarašene gošice.

Uvodno poglavje (Krempl, Anton, *Dogodivšine štajerske zemle, Z' posebnim pogledom na Slovence* (Gradec, 1845), str. 5)

s terminologijo. Glede na namen sporočanja in vsebinske poudarke v knjigi je podrobneje obdelal različna tematska področja, zato je pričakovano, da je terminologija raznovrstna in da je ob ožjem zgodovinskem izrazju vključeno tudi strokovno izrazje sorodnih strokovnih področij, npr. antropološko, etnološko, geografsko, gospodarsko, vojaško, upravno-pravno.[38] Terminologija različnih humanistično-družboslovnih področij pa ni vezana izključno na posamezna podpoglavja, temveč se lahko smiselno prepleta znotraj različnih poglavij.

[38] Legan Ravnikar izpostavlja, da je bil V. Vodnik "prvi ustvarjalec slovenske terminologije različnih strokovnih področij (poleg upravne, politične in vojaške terminologije je soustvarjal bančniško, trgovsko, kmetijsko, slovnično, kuharsko, anatomsko izrazje)" (Andreja Legan Ravnikar, "Tvorbeni načini upravno-političnih in vojaških terminov v Vodnikovih Lublanskih novicah (1797)," *Jezikoslovni zapiski* 3 (1997), str. 26).

3.1.1 *Klasifikacija gradiva*

Izrazje iz *Dogodivšin* je v nadaljevanju opredeljeno kot zgodovinsko, upoštevajoč dejstvo, da za zgodovino značilna leksika izhaja tudi iz splošnega besedja, ga terminologizira, povezuje in združuje pa tudi terminologijo različnih samostojnih strokovnih področij,[39] zaradi česar je, kot je bilo že izpostavljeno, težko začrtati jasno mejo med zgodovinsko terminologijo in strokovnim izrazjem pomožnih ved ter sorodnih disciplin, prav tako pa tudi med zgodovinsko terminologijo in splošnim besedjem.[40] Zbrano izrazje je dodatno členjeno na tematska polja oz. posamezne skupine specializiranih besed, vezane na človeka, njegovo življenje, različna področja njegovega delovanja ipd.

Zgodovinska terminologija *Dogodivšin*, ki zajema ožji in širši pojmovni sistem stroke:[41]

- izrazje, vezano na poimenovanje zgodovine in zgodovinopiscev: *dogodivšina*[42] 'zgodovina' (*slovenske dogodivšine*), *historia*; *historički* (*historičko znanje*); *dogodivšinopisec*, *dogodivšin spisatel*, *dogodivšinski spisatel,*[43] *historník*;
- izrazje za poimenovanje obdobij, časovnih enot: *pretek* 'obdobje',[44] *doba* (*staropanonska predrimska doba)*, *čas* (*za rimskih časov, za rimskega časa, v' čase austrianskega cesara Ferdinanda I.…*), *jezeroletje* 'tisočletje', *stoletje* (*od 10ega stolétja*), *leto* (*vsako leto, V' doidočem leti (1829)*), *mesec* (*vsaki mesec*);[45]

---

[39] Slodnjak npr. omenja naslednja strokovna področja *Dogodivščin*: politična in državna zgodovina, antropologija, etnografija, vojska oz. vojna organizacija, kulturno življenje, družbena organizacija, gospodarstvo, kulturna dejavnost (Slodnjak, "Anton Krempl (1790–1844)", str. XI).

[40] Besede vsakdanjega (splošnega) jezika pa v posameznih strokah pridobivajo tudi specializirane pomene, značilne za strokovno področje (Mateja Jemec Tomazin, *Slovenska pravna terminologija: od začetkov v 19. stoletju do danes* (Ljubljana, 2010), str. 140–141 (dalje: Jemec Tomazin, *Slovenska pravna terminologija*).

[41] Izpisani termini so v nadaljevanju navedeni v slovarski obliki, pri samostalnikih je lahko navedena tudi prevladujoča množinska imenovalniška oblika (npr. *črevlí*). V oklepaju je navedena dejanska (besednozvezna) uresničitev.

[42] Izraz je ob Kremplu uporabljal tudi Slomšek (prim. Maks Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar, Spletna izdaja* (Ljubljana, 2014); dostopno na: fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=136&View=1&Query=%2A, pridobljeno: 27. 8. 2019 (dalje: Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*)).

[43] V delu najdemo tudi slabšalni izraz *spisatel mazač* ("*spisatelni mazači*") (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 8).

[44] Izraz se pojavlja v naslovih poglavij.

[45] Imena mesecev (vključno s posameznimi pojasnili njihovega domnevnega izvora) so navedena v drugem zvezku: "*1. Prosinec (Januar), od besede prositi, tak se toti mesec še zdaj pri nas zove; 2. Sječen (Februar), od besede sekati, to je naš Séčan (tudi Svičan); 3. Subij (Marcius), naš Sušec; 3. Berezozol, od breze, kera zdaj mezgo dá, naš mali Traven (April); 5. Traven (Majus), naš velki Traven; 6. Izok (Juni) – naš Rožencvét ali Ivanjščak; 7. Červen (Juli), od besede červ, naš mali Serpan ali Jakoplenščak, 8. Zarjev (August), od besede zaerjuti, kader se jeleni gonijo, naš velki Serpan ali Velkomešnjak; 9. Rjujen (September), od one besede, kak prejdnji, naš Miholščak; 10. Listopad (Oktober), naš Bratvin?*

- izrazje, vezano na naseljevanje in poimenovanje prebivalcev: *obludovititi se*, *obludovitenje*, *prinaseluvati, preselivanje, preselitje* (*narodov preselitje*); *deželnik, stanovnik, naselnik, prinaselnik*;[46] prebivalska imena: *Goti, Rimlani, Svevi, Kvadi, Burgundi, Vandali, Markomani, Belgianci, Nizozemci, Polaki, Rusi, Slovenci, Slovenkinje*;
- sorodstveni izrazi: *ravenrodnik* 'sorodnik', *rodbina, mož, žena, sneha, otroci, starši, sin*, *či* 'hči', *sestra, brat, oče* (*očeta*), *mati* (*matere*), *vdova, dedek, preddedek, vnuk, stric, strina, vujec, vujna, striček* 'bratranec',[47] *potomec*;
- izrazi, s katerimi poimenujemo družbeno-politični status, družbeno-politično ureditev: *sluga*, *podložnik*, *sužnik*,[48] *pušenjak*, *slobodnjak*; *kmet*, *teržki, teržkinja, méstjan*, *višiš méstjan*, *méstjanica, grajšak*, *grajšinar*; *žlahtni*, *žlahtnik (plemenitaš)* 'plemič', *vikši žlahtnik, nižiši žlahtnik*, *bojár*, *žlahtna gospodična*; *vitez*, *grof* (*grofovje*); *oblastnik (deželski oblastnik)*, *podoblastnik (cesarov podoblastnik)*; *red*, *deželski stališ (Landstände)*;[49] izrazi za vladarje in vladanje: *ladavec* 'vladar', *poglavarič*, *poglavar* (*štajerske zemle poglavar)*; *vajvod* (*vandalski vajvod*, *dravosavski vajvod*), *nadvajvod*; *grof* (*celski grofovje*), *grofica, markež ali mejni grof*; *kral* (*vogerski kral*, *češki kral*, *rimski kral*; *kralovje*), *vicekral*, *kralica*; *kraluvanje* (*pipajoči se za kraluvanje)*; *kronanje*; *kronprinc*; *cesar* (*carigradski cesar*, *detinski cesar*), *cesarica*, *ravencesar*, *podcesar*; *za cesara ozvan, cesarstvo pride* na koga, *cesarstvo gor deržati*; imena vladarjev in drugih zgodovinskih osebnosti (lastnoimensko izrazje), npr. *Honorius, Arkadius*, *Samo, Svatopluk, Otokar I., Jožef II., Maria Terezia, Maksimiljan I., Matija Korvin, kral Matjaš*;
- upravno-pravno[50] in politično izrazje: *dača*, *obdačenje*, *z dačami obložiti, dačnica*, *davek* (*velke davke ino dače*), *peneznica* (*žodna peneznica (Kriegskasse)*), *vojskodača*, *bojevina*, *mostovina, cestovina*, *sodbovina, gorna, solenica, gospodovina*, *mejovina* (*harmica*), *desetina*; *terjati deseti tal*, *bojevino plačuvati*; *rabota* (*z' gospočinami* (*rabotami*) *pretežiti*); *tribun, prefekt, sodec* (*mestni sodec*), *sodstvo* (*bojno*

11. Gruden (November), naš Listopad; 12. Studenij (December), naš Gruden" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 63).

46 "*/.../ je stare deželnike ali stanovnike z' novim prinaselniki zjedinil*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 57).

47 V tem pomenu izraz *striček* navajata tudi slovaropisca Kastelec in Vorenc (1680–1710) (prim. portal *Fran*, dostopno na www.fran.si, pridobljeno: 27. 8. 2019); enako v Cigaletovem nemško-slovenskem slovarju pod iztočnico Vetterchen (Matej Cigale, *Deutsch-slowenisches Wörterbuch* (Ljubljana, 1860)).

48 Najdemo npr. zvezo *sužnikov silodelo* (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 108).

49 "*Ob temu so tudi deželski stališi (Landstände) nastali, ino so bili četvere redi: 1. Gospodje, 2. Duhovniki, 8. Vitezi, 4. Města*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 145).

50 Razvoj pravne terminologije obravnava Jemec Tomazin, *Slovenska pravna terminologija.*

sodstvo, smertno sodstvo), *deželske sodstva (Landgerichte), sodničtvo, sod skleniti, juristički posli*; *naredba*, *zapoved, postava*; *gruntna kniga, postavska kniga, sodnički red, urbari*; *pravica* (*dolzbitje žlahtničkih ino duhovskih pravic*); *tožba, tožnik*; *svedok* (*priča*), *persegnoti*; *kaštiga, kaštigati*; *tatbina, vkanjuvanje* (*golufanje*); *hudodelnik, tat, razbojnik, tolovaj*; *opravdan*, *opravdanje*; *vóza*; *nasledničtvo*, *odvetek* (*erbia*); izrazi, vezani na upravne enote, (družbeno)politične skupnosti: *krajsija* 'okraj', *okrožje* (*marbursko ino celsko okrožje* (*krajsia*)), *markežia ali markrapia, markežtvo, krajsiski* (*krajsiska podoblast*); *gubernium*; *Prefectura*[51]*/prefektura ali podoblastničtvo*; *cesarstvo* (*rimsko cesarstvo*, *zahodno cesarstvo*), *kralestvo* (*rimsko kralestvo*, *slovensko kralestvo*), *dežela* (*europejske dežele*), *zemla* (*štajerska zemla*); zgodovinsko pomembno lastnoimensko izrazje, npr. *Norika* 'Norik, rimska provinca', *Noternjoaustrianski* (*Noternjoaustrianske* (*Štajerske, Koroške ino Kranjske*)); drugo politično izrazje: *mir napraviti, mira sklenenje, obderžanje mira, stalen mir*; *pogoditi se* (s kom), *zastoplenje* (*ne si v dobrem zastoplenji biti*); *skupčina* (*skupčina poglavarskih služebnikov, skupčino držati), spravišče* (*vkupzbralše*); *domači posel, zvunski posel, posle vižati* (*domače ino zvunske posle vižati* 'voditi notranje in zunanje zadeve'); *deržava* (*velka slovenska deržava*), *vkupladarstvo* (*republika*); *političko zakrivenje; odecepati se* (od koga); *samoderžec*;

- izrazje, vezano na denarništvo, denar: *pénez* 'denar' (*plehnati penez, železni penez, kuferni pénez, černi kuferni penez, sreberni pénez, beli sreberni penez, zlati pénez, frankoski plehnati penez, rimski pénez, gerčki pénez, papirnati penez ali bankuš*; *bankaš, t. j. papirni pénez*), *penezi* (*dnarji*), *derešpenezi* (*Schinderlinge*), *denar, poldenar, denarius, desetak, groš, konarius, sekstercius, aureus*, *šestica, sold, drahma, talent, tolar* (*sreberni tolar*), *krajcar* (*černi krajcar*), *funt, rajnš*;
- vojaška terminologija: *vojšak* (*rimski vojšak*), *nadvojšak*, *vojska* (*lastno rimske vojske, zavezne vojske, pripomočne vojske, štajerska vojska, plačana vojska, vojska za plačo, vojska za boj*, *vojska za brambo*), *soldat*; *soldačivati*; *vojšački stan*; *truma* (*truma vojšakov*), *šereg*; *novak* (*rekrut*), *boj* (*na boj iti*, *vundokončanje boja*, *zupet boj začeti*), *bitva*; *bojuvati se* (*neprehenjeno se bojuvati*); *bramba* (*bojna obramba*), *protibramba, deželobramba*; *bojna segurnost*; *vaditi se v orožjah*, *v' orožjah vadenje* (*Per v' orožjáh vadenji* (*ekserciranji*)); *legion* (*rimski legion*); *péšci, stranjske péške*, *konjeniki, vižar ali višiši* (*imperator, legat* ...);

[51] "/.../ *je Konstantin rimsko cesarstvo na štiri velke deržave, Prefecture imenuvane, razdélil*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 30).

bojni red; *bojno toriše* 'bojišče'; *oborožjen* (*dobro oborožjeni vojšak*), *oborožjenje*; *ludi vmarjanje*, *porop* (*plenenje*); *bojna postava*; *bitje ali bojuvanje*, *dvojbitje, dvojboj*, *dvorsko bojnosvitničtvo* (*Hofkriegsrath*); *regiment, bataljon*; *kompanija*; *prednjarstvo* (*komanda*); *marš*,[52] *sovražnik* (*prijetje sovražnika*), *vojšačka oprava*,[53] *obželezjen ino obledran*;[54] *general*, *nadgeneral*; *mir*; *na boji smert prijeti*; *šuntati*, *našuntati* (koga), *hujstiti* 'hujskati', *pogoditi se* (s kom), *pustiti spomreti*, *spoklati*; *spomorjen ino od pomora vkončan*, *spuntati se*, *gorprijet ino vmorjen*, *vlovleni ludje*, *vunsporopan kraj*, *scecana zemla* (*od Rimlanov scecana štajerska zemla*); izrazje za orožje, priprave za bojevanje, bojno opremo: *bojna priprava*, *pestnica, batica, samojstra, meč* (*plantav meč*), *škit, vrečka, metalka* (*mala sulica*), *strelca, sabla* (*vujgnjene sable, tenčke sable*), *sulica* (*železne sulice*), *strela, železna srajca, železni napersnjak*; *bodilo, čelada*; *sekira ali čakan*, *šišak*, *butica, buzdihan* (*bojni bat*), *široka darda, kopjê, savostréla, toha z' strélami, terdvina* (*branica*), *top* (*štuk*), *orožje* (*strelne orožja*), *puška*, *bajonet, železne nabodilke* (*Fussangel*), *muškéta, vukres* (*kemički vukres*), *strélati*, *strélanje, strelba* (*strelba iz topov ino pušk*), *strélni prah*;

- obrtniško in kmetijsko izrazje: *meštrija/meštria, tkalčija, kovačija, kolarstvo, rudnarstvo, železo-kopanje, srebro-kopanje, šolarstvo ino železnarstvo*; *nakovalo, kovačko orodje*; *obdelati ino obrodovititi, zemlo obdelanje, saditi, sejati*; *obdelovanjska družba*; *sosečka paša* (*gmajna*); *rodovitost, prirasek* (*naprejduvanje rodovitega priraska*); *voz, vozna sprava, plug, brana, motika, mašina* (*mašine za sejanje, žetvo ino mlačenje*); *šopa* (*kopa šop*), *seno, otava*; *pšenica, žito, herž, len, konopla, oves, koruza, krumpir* (*laška repa*); izrazje za zemljišča: *šuma ino les, njiva, travnik, vert, vinograd, ravnica*;
- meroslovni izrazi: *vaga* (*rimska vaga*), *mera* (*rimska mera za blago, za mokre reči*), *funt, šolen, laket, amfora, urna, védra, kongius, sekstarius* (*žehtar*), *drevenka*;
- oblačilno izrazje,[55] izrazje za tekstilne izdelke: *oblečti se*; *obléč* (*možki ino ženski obléč*, *narodni obléč, nemški obléč, platneni obléč*), *obléčalo, oblačilo* (*z' oblačilami*); *suknja* (*lodnasta, prostrana, košnata suknja*; *repasta suknja ali frak*; *kratka suknja prez rokavov*); *hlače* (*jirbnate černe hlače do kolena, hlače na širokih zvekšinom zelenih ručah*

[52] "*Njegov marš je šel kre Drave ino Save*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 31).

[53] Za vojaška oblačila prim. Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 242.

[54] Opremljenost vojaka prim. v Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 67.

[55] Najdemo izrazje, ki je splošno in specifično, nacionalno in regionalno vezano, značilno za različna obdobja, vezano na različen družbeni status.

(*hamah*)); *suknjič* (*vunatni suknjič*); *srajca (robača)*; *tunika, t. j. suknjič 'z béle vune, prez rokavov, ino samo do pol beder*; *kožuh*; *mentén ali plajš*; *plajš ali toga*; *prepas* (*erdeči prepas*); *nogavice* (*nogavice (štunfe), vunatne nogavice)*; *rokavice* (*kosmate rokavice*); *klobuk* (*klobuk z' malimi oglavnicami*); *gaban*; *kapa*; *sagum,*[56] *'z vune, 'z platna, prez rokavov, z' pasom (cingulum) perpasan*; *obutel*, *črévli*, *šolnji*, *zvezanke* (*punčuhe*), *cižme, opanjke ali podplati na stopale pervezani*; *günj* (*koca*), *punjava, ruha* (*postelna ruha*), *plahta, odeja, blazina*; *platno*;

- stavbarsko izrazje: *šator, kočica, koča, hram* (*leseni hram*), *hiža*;[57] *palača* (*cesarska palača*), *rezidencia, tempel* (*poganski tempel*), *cirkev* (*keršanske cirkve*, *rimska cirkev*), *turen*, *obzidano mesto, terdvina, zidani branêki ali branice, t. j. okrogli široki turni za brambo proti zvunskim vojskam*, *kinezki zid*;
- izrazje, vezano na izobraževanje, vzgojo, znanost: *vučilnica, šola* (*šole ali vučilnice*, *slovenska šola* (*vučilnica*), *latinska šola*, *mala ali deželjanska šola*, *vekša šola ali vučilnica*, *mala ali farna šola*, *vikša šola*, *nižiša šola*, *srédna šola, muzikalska šola)*, *vsevučiliše* (*visoke šole ali vsevučiliše (Universität)*); *profesor*, *šolnik* 'učitelj', *školnik*, *vučenec, šolni rektor*, *gorodrednik*; *podvučanje ino šolanje*, *šolati, v' šolo hojenje*, *vunzešolati se*; *šolarske knige*; *znanje* (*historičko znanje, matematičko znanje, zvézdoznanjsko znanje, astrologsko znanje*); *izobraženje*, *vučenost, znajdenje* 'odkritje, izum';
- poklicno izrazje: *žnidar, šivar, šivilja, šoštar, rudnar, solar, lončar, mesar, mesarica, kovač, zidar, klobučar, kužnar, kerznar, tkalec, čohaš, cižmar*(!), *kolar, sedlar, pek, pivar, medar, oštariaš, kerčmar, mlinar, cimerman, tesač, tišlar, pintar, remenarica, školnik*; v seznamu prednaročnikov tudi npr. *knigovezec, bukvovezar, kmetovavec, vračnik*, ter izrazje, vezano na opravljanje funkcije: *župan, nadžupan, direktor gimnaz. škol, komisar*;
- versko izrazje: *vera* (*hajdoska ali poganska vera, keršanska vera*), *Kristjan* (*preganjanje Kristjanov*), *kerstiti*, *pokristjanenje*; *duhovstvo, cirkvenstvo, višišduhovnik*, *škof* (*ptujski škof*), *nadškof*, *metropolit*, *krivovera* (*arianska krivovera*), *krivoverni navuk*, *razkolnik ino krivovernik*, *predgati, predgar* (*luterški predgar*), *fara, klošter*, *cirkva*, *duhovnik, duhovnica*, *apat, apatica, mešnik*; *mešnički pojas, škofoska kapa*, *škofoska palca*; *ofruvati, ofruvanje*;

[56] "*Na boji so namesto toge imeli kratko suknjo prez rokavov, prédi ino zadí vkupzešito, sagum zvano*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 34).

[57] *Hiža* in *hram* sta tudi sopomensko rabljena izraza v pomenu hiša: "*Hiž (hramom) pa so tak Turki ino Kruci na množine vunsporopali /.../*" (Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 208).

- etnološko izrazje (običaji, navade, igre ipd.): *staropagansko bogočestitje sunca, kerstitki (t. j. malo goščenje), sedmina* (*karmine, pokapanje*), *vuzemnice kuriti, kres kuriti, ženitvanjske šege, gostuvanje, zdavanje* (*poroka*), *fašenski pondélek ino tork*; *igre z' kartami za peneze ali za vino, keglanje, vučkivanje, slepo miš loviti, rihtara staviti, skrivaukanje*.

Zgodovinska terminologija se zaradi večdisciplinarne narave tesno povezuje z izrazi, ki jih sicer lahko umestimo med geografsko terminologijo. Najdemo:

- poimenovanja področij, pokrajin, tudi lastnoimenske izraze, ki poimenujejo vasi, mesta, državne tvorbe, celine ipd.: *mužava* 'močviren svet', *šuma, les, njiva, travnik, vert, vinograd, gorice* (*slovenje gorice*), *pole* (*na spodnjem ptujskem poli*); *ravnica* (*na panonskih ravnicah*); *pustina* (*znotrenjoaziatske pustine*); *izhoden, zahoden* (*izhodne ino zahodne rimske dežele*), *jutrešni* (*jutrešne dežele*), *večeršni* (*večeršne dežele*), *severni* (*iz severne Azie*), *južni* (*iz južnih gorskih krajov*); *vesnica, mesto, pristava, terg*; *Ptuj, Celje, Lublana, Rim, Terst*, *Pariz, Rim, Frankfurt*; *cesarski sedež – Bizanc, Carigrad, Konstantinopel, Vaterloo*; *zemla* (*podunajska zemla*, *štajerska zemla*); *dežela* (*francozka dežela*, *nemške dežele*); *Štajerska, Kranjska, Koroška, Vogerska, Soligradska, Tirolska* (*po Vogerskoj, Soligradskoj ali Salisburskoj, Tirolskoj, Koroškoj*); *Panonia*, *Dakia, Bosnia, Rakoška*; *dravosavski*; *Špania, Galia, Italia*; *Afrika, Europa, Azia*;
- poimenovanja gorovij, vodovij: *Semring gorê, apeninske gorê, himalajske gore, aziatska gora Taurus*; *jezero* (*velke jezére), morje* (*terško morje, černo morje, adriatsko morje*), *reka* (*do reke Po*); *Tisa, Mura, Drava, Sava, Dunaja* (*per Dravi*, *kre Drave ino Save*, *med Dravoj ino Savoj*, *kre Dunaje*);
- izraze, vezane na vreme oz. podnebne značilnosti: *vremen* (*odimno vremen, toplo vremen*), *megla* (*suha megla*), *dež, germlavica, suša, sneg* (*dugo ležoči sneg*), *zrak* (*v' merzlomokrem zraki*, *mokromerzli zrak*), *vroč, sušen* (*vročo ino sušno leto*), *moker, točoviten* (*zavolo mokrega ino točovitnega poletja*), *močvaren* (*močvarno ino slabo leto*);
- izraze za pripomočke, npr. *deželopodoba (Landkarten), zemlevid, zemleobraz*; *ogjomernik (pyrometer)*, *toplotomernik* (*termometer*), *vremenjak (barometer, merkuri)*.

3.2 Analiza zbranega izrazja

Zbrano izrazje je besednovrstno različno – največ je samostalniškega izrazja (*deželnik, nadvajvod, dača, bitva, kolarstvo, pretek* ...), sledijo glagoli (*obludovititi se, pogoditi se, soldačivati* ...) in pridevniki (*obželezjen, historički, Noternjoaustrianski* ...). Zajeti so tako enobesedni kot tudi besednozvezni (dvo- in večbesedni) termini, največkrat s samostalniškim jedrom, npr. *kuferni pénez, skupčina poglavarskih služebnikov, rimska mera za blago*; pogoste so levoprilastkovne zveze, npr. *nižiši žlahtnik, mejni grof, bojno toriše, juristički posli, deželski oblastnik*.

Na glasoslovni ravni je opazen vpliv narečnega razvoja polglasnika (*sneha*) in redukcija nenaglašenih vokalov (*palca, tork*). Najdemo tedaj značilno zapisovanje zlogotvornega *r* z *er* (*deržava, teržki*), poseben razvoj zlogotvornega *l* > *u* (*vuna, vunaten*). Prisotna je otrditev palatalnega *l'* > *l* (*zemla, kral*) in ohranjanje palatalnega *n'* (*njiva, preselivanje*); opazna je prisotnost protetičnega glasu *v-* (*vujti* 'uiti') in *h-* (*herž* 'rž'), parazitskega *j* (*plajš*) ter vzhodnoslovenskih disimilacij, npr. *v-b* > *l-b* (*svobodnjak* > *slobodnjak*); konzonantske skupine se olajšajo, npr. *šč* > *š* (*dogodivšina*), *hč* > *č* (*či*).

Na oblikoslovni ravni se pojavljajo oblike brez preglasa (*krajov*), najdemo tipične vzhodnoslovenske sklonske končnice (npr. v rod. ed. m spola: *krala Samoa*; v im. mn. m spola: *grofovje, kralovje*; v or. mn. m spola: *z' njegovimi Hunmi ino Gotmi*; or. ed. ž spola: *z' rimskoj vojskoj*). Narečni vpliv je opazen pri primernikih (*vikši, nižiši*), glagolih (*bojati se, bojuvati se, oblečti se, persegnoti*), zaimkih (*toti*, *njujniva*), tipične panonizme najdemo med števniki in predlogi (*štiri jezero let*; *kre Save*).

Na besedotvorni ravni so pogoste izpeljanke (*poglavarič*, *naglojeznost, spuntanje* ...), sestavljanke (*preddedek, nadvojšak, podcesar* ...) in zloženke (*vojskodača, deželobramba, bogočestitje* ...). Opazni so razlikovalni vzhodnoslovenski besedotvorni vzorci (*-čki: sodnički, vojšački, gerčki; -čtvo: sodničtvo, nasledničtvo*), najdemo značilno panonske podvojene predpone, npr. *spomreti, spoklati*. Nekaj je tudi prevzetih (kalkiranih) besedotvornih vzorcev, npr. *raven-* 'so-' (*ravenrodnik, ravencesar*). Besedotvornih variant ni veliko (npr. *obléč, obléčalo, oblačilo; bankuš, bankaš; branek, branica*). Prisotni so feminativi, npr. *remenarica*, *Slovenkinja*.[58] T. i. parna poimenovanja odražajo dejstvo, da so določene poklice lahko opravljale tudi ženske, npr. *mesar – mesarica*.[59] Na besedotvorni ravni je opazno, da se je avtor trudil oblikovati izvirno slo-

[58] Obliko na *-inja* (*Slovenkinja*) omenja tudi Dajnko v svoji slovnici (Irena Stramljič Breznik, "Dajnkovo besedotvorje med slovansko in slovensko besedotvorno tradicijo," v: *Dajnkov zbornik*, ur. Marko Jesenšek in Bernard Rajh (Maribor, 1998), str. 162).

[59] Rabo feminativov na ravni občno- in lastnoimenskih poimenovanj v začetni fazi razvoja slovenskega knjižnega jezika je raziskovala Majda Merše, "Ženski pari moških poimenovanj v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja", *Slavia Centralis* 1, št. 2 (2008), str. 30–52.

vensko izrazje (*vremenjak* 'barometer') in da je (tudi pod vplivom tujejezičnih zgledov) težil k enobesednosti, kar je razvidno iz avtorjevih novotvorb (*deželopodoba, zemleobraz* 'zemljevid', *dogodivšinopisec* 'zgodovinopisec', *vkupladarstvo* 'republika').[60] Ob sistemskih so prisotni tudi nesistemski besedotvorni postopki (npr. *v' šolo hojenje*).

Zasledimo citatne prevzete izraze iz nemščine, vendar dosledno kot dopolnila slovenskim terminom, torej v funkciji dodatnega pojasnjevanja oz. v izogib dvoumnostim, npr. *visoke šole ali vsevučiliše (Universität), deželski stališ (Landstände)*, *deželske sodstva (Landgerichte)*.[61] Prisotno je ohranjanje internacionalizmov (npr. *gubernium, Prefectura, historia, rezidencia*), ki pa so v posameznih primerih že glasoslovno prilagojeni (npr. *krajsija* ob *kraisia*). Med prevzetimi izrazi prevladujejo germanizmi (npr. *kronprinc* 'kraljevič', *šuntati* 'ščuvati', *žehtar* 'golida', *žnidar* 'krojač', *štunfe* 'nogavice'), najdemo tudi posamezne madžarizme (npr. *šereg* 'množica, skupina, truma', *tolovaj* 'razbojnik', *harmica* 'tridesetnica; dajatev').[62]

Izrazita so t. i. vzporedna poimenovanja oz. sopomenske dvojnice, ki so odraz neustaljenosti terminologije v rabi oz. težnje po uvajanju manj znanega (vzhodnoslovenskega) izraza. Sopomenka je lahko navedena v oklepaju, npr. *srajca (robača)*,[63] lahko pa sta dvojnici povezani tudi z veznikoma *ali* in *ino*, npr. *dogodivšinam ali historiam, naselniki ali stanovniki; hoste ino šume, lese ino loge, davke ino dače*; prisotno je tudi pojasnjevanje z okrajšavo *t. j.* 'to je': *dual, t. j. dvojbroj.* Navajanje dvojnic je še posebej opazno ob poimenovanju nove predmetnosti, pri čemer je nespregledljivo iskanje izvirnih (neprevzetih) strokovnih izrazov, ki so najpogosteje navedeni kot prvi, npr.

> Znajdenja totega pretêka so: Meromizica, vremenjak (barometer, merkuri), toplotomernik (termometer), izzračka (Luftpumpe), elektrika, besédotrob (Sprachrohr), fosforuš, tek repastih zvézd, vužgajoči glaži, zercala (špégli), porcelan, osepnic ceplenje, ognjomernik (pyrometer), pomenšoči glaži (mikroškopi) harmonika, hitroglasnik (telegraf), perve pošte v' nemških deželah (1641), perve bodila na puškah (bajoneti), ponavlajoča vura (repetirvura), pervi klarineti (1690) i. v dr.[64]

---

60 Navedenih izrazov ne zasledimo v nobenem slovarju, dostopnem na portalu *Fran*.

61 Iz *Dogodivšin* so razvidna načela oblikovanja strokovnega izrazja, ki se v osnovi skladajo z usmeritvami, prepoznanimi tudi v drugi polovici 19. stoletja (prim. Jasna Honzak Jahić, *Slovensko strokovno izrazje v 19. stoletju (s poudarkom na čeških vplivih). Doktorska disertacija* (Ljubljana, 1999), str. 258). O primerljivih procesih v sodobni slovenščini več v Ljudmila Bokal, "Prevzemanje glede na vrste," v: *Terminologija in sodobna terminografija*, ur. Nina Ledinek, Marjeta Humar (Ljubljana, 2010), str. 111–123.

62 Prim. slovarje na portalu *Fran*, zlasti Snoj, *Slovenski etimološki slovar*.

63 Izraz, značilen za vzhodnoslovenski prostor, je lahko pri tem naveden kot prvi ali drugi v nizu, npr. *odvetek (erbia)*.

64 Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 213.

Pri poimenovanju predmetnosti in pojmov[65] si je Krempl pomagal tudi z nazornimi opisnimi postopki, da bi dosegel čim boljšo razumljivost, npr. *tunika, t. j. suknjič 'z béle vune, prez rokavov, ino samo do pol beder, z' pasom (cingulum) perpasan; zidani branêki ali branice, t. j. okrogli široki turni za brambo proti zvunskim vojskam.*

Nekateri izrazi iz *Dogodivšin* so se ohranili in jih še danes uporabljamo v knjižnem jeziku (npr. *predrimska doba, potomec, grofica, okrožje, sodstvo, pravica, tožba, bataljon*); nekateri so sicer prisotni v SSKJ², vendar je njihova raba v sodobnem knjižnem jeziku kljub knjižni nevtralnosti manj frekventna (npr. *samodržec* 'tiran'), drugi pa so bili najverjetneje ozko rabljeni ali prisotni le v analiziranem pisnem besedilu (npr. *krajsija,*[66] *dvorsko bojnosvitničtvo*). Prisotni so tudi panonizmi, tj. značilni izrazi panonskega govornega področja, ki so v SSKJ² označeni z nar. vzhodno ali nar. štajersko, v Pleteršnikovem slovarju (1894/95)[67] pa z vzhodnoslovenskimi oznakami (npr. ogr.-C, jvzhŠt.); to izrazje je pogosto prisotno tudi v *Slovarju stare knjižne prekmurščine* (2014),[68] npr. *šopa* 'škopnik', *drevenka* 'košara', *spanjačica* 'priležnica', *vkanjuvanje* 'ukanjevanje', *jezeroletje* 'tisočletje', *germlavica* 'grmenje', *odvetek* 'dediščina', *ruča* 'naramnica'.

V zbranem strokovnem izrazju lahko prepoznamo:

- historizme, tj. izraze, ki so v SSKJ² praviloma označeni s terminološkim kvalifikatorjem zgod., lahko pa so tudi dodatno pojasnjeni, časovno zamejeni in na mikrostrukturni ravni umeščeni v terminološko gnezdo:
- *bojar* – SSKJ²: **bojár**: v carski Rusiji in v Romuniji visok plemič, plemiški veleposestnik;
- *dača* – SSKJ²: **dáča**: v fevdalizmu podložniška dajatev zemljiškemu gospodu;
- *gorna* – SSKJ²: **górna**: zgod. gorščina (**górščina** zgod., v fevdalizmu podložniška dajatev gorskemu gospodu, navadno mošt ali vino);

[65] Poimenovalna praznina nekega strokovnega področja se sicer lahko zapolni na več načinov, ki so opazni tudi pri Kremplu, in sicer z novotvorbo, znotrajjezikovnim prevzemanjem (vir je leksika splošnega jezika ali izrazje drugih, navadno sorodnih strok, tudi leksika, značilna za druge socialne in funkcijske zvrsti) oz. zunajjezikovnim prevzemanjem (iz sodobnih in klasičnih jezikov) (Mojca Žagar Karer, *Terminologija med slovarjem in besedilom* (Ljubljana, 2011), str. 38).

[66] Izraz *krajsija* 'okraj' je po Kremplu navedel tudi Jožef Košič v delu *Zgodbe vogerszkoga králesztva* (1848) (prim. Vilko Novak, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, *Spletna izdaja* (Ljubljana, 2014), dostopno na: fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=137&View=1&Query=%2A, pridobljeno: 8. 7. 2020).

[67] V Pleteršnikovem slovarju pri 40 iztočnicah najdemo oznako vira, ki kaže na Krempla (Kremp., Kremp.-C., Kremp.-M., Kremp.-Let.) (prim. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*).

[68] Razlikovalno panonsko besedje razumemo v smislu upoštevanja panonskega prostora, iz katerega je avtor izhajal tudi pri predmetu obravnave oz. preučevanja. Prav to naj bi ob slogu vplivalo na zmanjšano percepcijo tega strokovnega besedila, o čemer piše Slodnjak, "Anton Krempl (1790–1844)," str. XV.

- *imperator* – SSKJ[2]: **imperátor**: zgod. naslov za rimske vladarje od cesarja Avgusta naprej;
- *legat* – SSKJ[2]: **legát**: pri starih Rimljanih pooblaščenec, odposlanec, namestnik v vojaških ali upravnih zadevah;
- *legion* – SSKJ[2]: **légija**: pri starih Rimljanih osnovna vojaška enota, približno 5000 mož;
- *markežia* 'marka, mejna grofija' – SSKJ[2]: **márka**: ♦zgod. marka v frankovski državi večja grofija ob državni meji;
- *prefekt* – SSKJ[2]: **prefékt**: zgod., pri starih Rimljanih visok upravni uradnik;
- *prefektura/prefectura* – SSKJ[2]: **prefektúra**: zgod. upravna enota iz pozne dobe rimskega imperija, ki obsega več diecez;
- *slobodnjak*[69] – SSKJ[2]: **svobodnjáк**: zgod., v fevdalizmu osebno svoboden človek;
- *tribun* – SSKJ[2]: **tribún**: zgod., pri starih Rimljanih davčni uradnik v tribusu;
- arhaizme, tj. časovno zaznamovane izraze, ki so v SSKJ[2] označeni s časovno-frekvenčnima kvalifikatorjema star. (npr. *rabota, regiment, soldat, truma, ujec, žlahtnik* 'plemič') in zastar. (npr. *skričati, svedok, voza*) ali z oznako nekdaj (npr. *laket*).

Ob časovno zaznamovanih besedah v Kremplovem delu najdemo tudi stilno zaznamovano besedje. Kaže se subjektiven pogled na družbene spremembe ter na kulturni in civilizacijski razvoj v nekem času in prostoru. Na slogovni ravni je opazno dramatično pripovedovanje z izraženo prizadetostjo,[70] slog izražanja je ekspresiven, npr. *deželski oča, nepriden oficir, priden sin, so se junačko skazali, štimani, prevzetni farmešter, divji Nemci, strahovitno klanje, toti srašni razbojniki, toti lubi kral, velki zapravlavec ino očitni nesramnik*. Slikovitost se ustvarja z različnimi retoričnimi prvinami, opazne so npr. primere: *je šel kak najhujša toča; je /.../ kak prijatelno sunce po mnogih hudih nevihtah*. Raziskovalci ugotavljajo, da je bilo "Kremplovo čustvovanje /.../ popolnoma v skladu z duhom tedanjega časa".[71] Nemalokrat najdemo tudi frazeološko izražanje, npr. *komu ide/gre v glavo kaj* 'kdo kaj razume, si zna predstavljati' ("*je vender zdaj dostim ne v' glavo šlo, kaj bi ženska krez dežele kraluvala*"), *v pamet*

[69] Izraz *svobodnjaki* sicer najdemo že v prvem slovenskem terminološkem slovarju (prim. Cigale, *Znanstvena terminologija*, str. 41).

[70] Slodnjak, "Anton Krempl (1790–1844)", str. XI–XII.

[71] Friš in Matjašič Friš, "Dogodivšine štajerske zemle", str. 447. Za tedanja (poljudno)strokovna besedila je značilen preplet strokovnih, leposlovnih in pogovornih jezikovnih prvin (prim. Martina Orožen, "Preplet medzvrstnih jezikovnih prvin v strokovnih besedilih prve polovice 19. stoletja", v: *Razvoj slovenskega strokovnega jezika*, ur. Irena Orel (Ljubljana, 2007), str. 59–75).

vzeti kaj 'imeti v mislih, zapomniti si kaj' ("*To je gorutanski teržec Samo*[2]) *na svojih teržkih potih vpamet vzel*"), *do zadnje kaple kervi* 'do smrti; do zadnjih moči, možnosti' ("*Povsod so se do zadnje kaple kervi vitežko branili*"), *na oči priti komu* 'opaziti koga, postati pozoren na koga' ("*je markomanskega krala Atala prelepa čí Pipa njemi na oči prišla*"), *bojuvati se na življenje ino smert* 'zelo, močno se bojevati' ("*so /.../ se bojuvali na življenje ino smert za živež ino pašo, za porop ino sužne*"), *mlačenje prazne slame* 'nesmiselno početje' ("*če ravno je samo nemški vuk slovenskim otrokom mlačenje prazne slame*"), *biti v lasih* 'biti v boju, v sovražnih odnosih' ("*so vojske ena drugoj malo ne v' lasih*"). Na začetnih straneh knjige najdemo Cicerov citat: *Historia je priča časov, luč resnice, oživlenje pameti, vučenica življenja, oznanica davnosti*,[72] ki je Kremplu služil kot moto. Več kot dva tisoč let znan citat je danes splošno uporabljan v krajši obliki (*Zgodovina je učiteljica življenja*) in izkazuje prehajanje med pregovore. Med opaženimi frazeološkimi enotami je tudi: "*Z' tem bolše, bol gosto seno stojí, z' tem leži se kosí*".[73]

Sklep

Anton Krempl je zgodaj izkazal zanimanje za preteklost in si začel sistematično pridobivati zgodovinsko znanje. Svoje ugotovitve in spoznanja je želel prenesti tudi na druge, zato je napisal *Dogodivšine štajerske zemle* (1845), prvo obsežnejše zgodovinsko delo v slovenščini, natančneje v vzhodnoslovenski različici knjižnega jezika, in pri tem spretno izkoristil tudi svojo pisateljsko in pesniško žilico. Kot poudarjajo že predhodni raziskovalci njegovega dela, je z zgodovinskim delom prispeval k narodni identiteti, k dvigu samozavesti (zlasti med štajerskimi Slovenci) in skušal prispevati k boljšemu razumevanju sodobnosti. Danes lahko iz Kremplove knjige med drugim spoznamo, kakšen je bil sistem vrednot v preteklosti, kakšen je bil način dojemanja stvarnosti, kako so bili interpretirani dogodki in komu so bili ljudje naklonjeni. Z delom pa je znatno obogatil tudi slovensko leksiko, saj je nova tematika pomenila tudi novo ubesedovalno področje. Ob splošni leksiki je v delu opazno tudi strokovno izrazje, ki v Kremplovih predhodnih (pretežno nabožnih) besedilih ni moglo priti do izraza. Avtor se je izkazal kot iznajdljiv pisec strokovnega besedila, ki je do srede 19. stoletja uspel najti številne praktične rešitve strokovnih zagat; prizadeval si

[72] Citat se v sodobni slovenščini glasi: *Zgodovina je priča časa, luč resnice, življenje spomina, učiteljica življenja, glasnica stare dobe,* v latinščini pa *Historia vero testis temporum, lux veritatis, vita memoriae, magistra vitae, nuntia vetustatis* (Peter G. Bietenholz, *Historia and Fabula: Myths and Legends in Historical Thought from Antiquity to the Modern Age* (Leiden, New York, Köln, 1994), str. 57).

[73] Krempl, *Dogodivšine štajerske zemle*, str. 53. Krempl je v letih 1844, 1846–48 v Bleiweisovih *Novicah* objavljal tudi pregovore pod naslovom *Prislovice štajerskih Slovencev* (Glazer, "Krempl, Anton").

je za oblikovanje izvirnih izrazov in tako pomagal oblikovati oz. razvijati slovensko zgodovinsko terminologijo, ki pa na glasoslovno-oblikoslovni in besedotvorni ravni ni prikrivala vzhodnoslovenskih (štajerskih) jezikovnih posebnosti, npr. *grajšak* 'graščak', *oblečti* 'obleči', *bojevino plačuvati* 'plačevati vojni davek'. Zaradi narave strokovnega področja je v delu ob splošno- in ožjezgodovinski terminologiji prisotno tudi izrazje drugih (z zgodovino tesno povezanih) strokovnih področij, npr. etnologije, geografije, prava (*zdavanje* 'poroka', *deželopodoba* 'zemljevid', *odvetek (erbia)* 'dediščina'), ter splošna leksika, značilna za zgodovinski diskurz (npr. *strina* 'stričeva žena', *deželnik* 'deželan'). Sklenemo lahko, da je Kremplovo delo pomembno z vidika razvoja strokovne leksike, zlasti zaradi oblikovanja izvirnih izrazov in prispevka k razvoju slovenske zgodovinske terminologije.

Natalija Ulčnik

PROFESSIONAL VOCABULARY IN KREMPL'S *DOGODIVŠINE ŠTAJERSKE ZEMLE* (*THE HISTORY OF THE LAND OF STYRIA*)

SUMMARY

Styrian scholar Anton Krempl (1790–1844), known as a priest, teacher, writer, poet, religious writer and a national awakener, demonstrated an interest for the past early and began to systematically acquire historical knowledge. As Krempl wanted to transfer his findings and ideas to others, he wrote *Dogodivšine štajerske zemle* (*The History of the Land of Styria*, 1845), which became the first extensive historical work in Slovene, or more precisely in the then East Slovene version of the literary language, along with Dajnko's attempts to legalize a special type of a literary language in North eastern Styria (cf. Jesenšek 2015). It is noticeable that Krempl also skilfully used his writing and poetic skills, which is especially evident at the stylistic level and in the versified content summaries at the end of each chapters. As previous researchers of his works, e.g. Glazer (2013), Friš and Matjašič Friš (2000), claimed, we acknowledge Krempl's special role in the field of historiography, hence at the same time we recognize that his historical work contributed to the nation's identity, self-confidence (espe-

cially among Styrian Slovenes) and contributed to better understanding of the author's time.

Today we can learn about political, state, military, economic and cultural history from the Krempl's book. We can also learn about the system of values in the past, the way of perceiving reality, how events were interpreted and whom people favoured. It is necessary to mention that Krempl had to revise the manuscript several times due to censorship and in addition to linguistic and stylistic corrections, substantive changes were also made in parts which described socially critical tendency, as Friš and Matjašič Friš (2000) claim.

The work, which is one of the first printed in Gajica, is also very interesting for linguists; namely, in Krempl's work written in the time of an intensive development of the Slovene professional language, historical terminology (cf. Legan Ravnikar 2010), which were not exposed and elaborated in previous research, is used. This fact contributed to a detailed study of Krempl's work at the lexical level, i.e. from the point of view of the development of professional terms in the field of history and sciences or disciplines that are related to history. Professional terminology in *The History of the Land of Styria*, is classified in the article according to thematic groups (e.g. administrative-legal, political, military terms) and analyzed at different linguistic levels. It was taken into consideration while choosing the terms, that historical science is difficult to distinguish from related sciences in the humanities and social sciences. As Hudelja (2016) points out terminology can belong to several scientific disciplines at the same time.

In the work, we find historical terms related to e.g. subject matter and experts (*dogodivšina* 'history', *historia* 'history', *dogodivšinopisec* 'historian'), periods and time units (e.g. *pretek* 'epoch', *jezeroletje* 'thousand years'), rulers and rule (e.g. *ladavec* 'ruler', *kronprinc* 'prince', *kraluvanje* 'king's rule', *samoderžec* 'tyran'), terms related to administrative units and (socio) political communities (e.g. *krajsija* 'district', *gubernium* 'governer', *vkupladarstvo* 'republic') and historically important proper noun terms (e.g *Norikae* 'Norik, Roman province', *Noternjoaustrianski* 'inner Austrian'). We also find historisms, i.e. terms related to denotations that no longer exist (e.g. *dača* 'tribute from a serf to the owner of a land', *imperator* 'imperator', *prefektura* 'administrative unit in the times of the Roman empire', *slobodnjak* 'free man', *tribun* 'tax official in tribus') and archaisms, i.e. older linguistic (lexical) elements that can also be found in previous texts (e.g. *rabota* 'forced labour, *regiment* 'regiment', *soldat* 'soldier', *svedok* 'witness', *truma* 'military group', *voza* 'prison, jail').

At the same time, we also find expressions from other, closely related to history professional fields, e.g. ethnology (*gostuvanje* 'wedding feast', *zdavanje* 'marriage', *fašenski pondélek ino tork* 'Shrove Monday and Tuesday'), geography (e.g. *germlavica* 'thunder', *točoviten* 'hail', *deželopodoba* 'map', *vremenjak*

'barometer') and law (*svedok* 'witness', *tožnik* 'plaintiff', *kaštiga* 'punishment', *odvetek (erbia)* 'heirdom', *persegnoti* 'to take an oath'). General vocabulary characteristic of historical discourse is also noticeable, e.g. kinship terms (e.g. *ravenrodnik* 'relative', *preddedek* 'great grandfather', *stric* 'uncle', *strina* 'uncle's wife') and terms related to settlement and naming of inhabitants (e.g. *prinaseluvati* 'to inhabit', *preselivanje* 'migration', *prinaselnik* 'settler', *deželnik* 'inhabitant of the land'). It has been established that Krempl significantly enriched the Slovene lexicon with *The History of the Land of Styrian* as the new topic also meant a new field of wording. This professional term could not be properly used and established in his previous (mostly religious) texts. Krempl proved to be an ingenious writer of professional texts and by the middle of the 19th century managed to find many practical solutions to professional and linguistic dilemmas (*deželobramba* 'defense of the country', *vojskodača* 'military tax', *vkupladarstvo* 'republic'). It is noticeable that he strived to create original word-formations and thus helped to develop Slovene historical terminology, which, however, did not eliminate East Slovene (Styrian) linguistic peculiarities at the phonological-morphological and word-forming level, e.g. *bojno toriše* 'battlefield', *historičko znanje* 'historical knowledge', *grajšak* 'nobleman', *bojevino plačuvati* 'to pay military tax'.

VIRI IN LITERATURA

Fran – *Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU*, dostopno na: www.fran.si, pridobljeno: 27. 8. 2019.

Cigale, Matej, *Deutsch-slowenisches Wörterbuch* (Ljubljana, 1860).

Cigale, Matej, *Znanstvena terminologija s posebnim ozirom na srednja učilišča* (Ljubljana, 1880).

Krempl, Anton, *Dogodivšine štajerske zemle, Z' posebnim pogledom na Slovence* (Gradec, 1845).

Novak, Vilko, *Slovar stare knjižne prekmurščine*, *Spletna izdaja* (Ljubljana, 2014), dostopno na: ran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=137&View=1&Query=%2A, pridobljeno: 8. 7. 2020.

Pleteršnik, Maks, *Slovensko-nemški slovar, Spletna izdaja* (Ljubljana, 2014), dostopno na: fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=136&View=1&Query=%2A, pridobljeno: 27. 8. 2019.

Snoj, Marko, *Slovenski etimološki slovar, Spletna izdaja* (Ljubljana, 2015), dostopno na: fran.si/iskanje?FilteredDictionaryIds=193&View=1&Query=%2A, pridobljeno: 8. 7. 2020.

SSKJ² – *Slovar slovenskega knjižnega jezika, druga, dopolnjena in deloma prenovljena izdaja, spletna izdaja* (Ljubljana, 2014), Fran – Slovarji Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, dostopno na: www.fran.si, pridobljeno: 27. 8. 2019.

Digitalna knjižnica Slovenije (dLib.si), dostopno www.dlib.si, pridobljeno: 27. 8. 2020)

.....

Baš, Franjo, "Muršec, Jožef (1807–1895)," v: *Slovenska biografija* (Ljubljana, 2013), dostopno na: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi382547/, pridobljeno: 28. 8. 2019; izvirna objava v: SBL 6 (Ljubljana, 1935).

Bietenholz, Peter G., *Historia and Fabula: Myths and Legends in Historical Thought from Antiquity to the Modern Age* (Leiden, New York, Köln, 1994), str. 57.

Bokal, Ljudmila, "Prevzemanje glede na vrste," v: Ledinek, Nina, in Humar, Marjeta (ur.) *Terminologija in sodobna terminografija* (Ljubljana, 2010), str. 111–123.

Debeljak, Renata, "Rokopisne pridige Antona Krempla in njegov pomen v vzhodnoštajerskem kulturnem prostoru," v: Bjelčevič, Aleksander, Ogrin, Matija, Perenič, Urška (ur.) *Rokopisi slovenskega slovstva od srednjega veka do moderne* (Ljubljana, 2017), str. 163–170.

Friš, Darko, "Zgodovinopisje na spodnjem Štajerskem v Dajnkovem času," v: Jesenšek, Marko, in Rajh, Bernard (ur.) *Dajnkov zbornik* (Maribor, 1998), str. 339–349.

Friš, Darko, in Matjašič Friš, Mateja, "'Dogodivšine štajerske zemle' Antona Krempla v 'krempljih' cenzure," *Časopis za zgodovino in narodopisje* 71=NV36, št. 3 (2000), str. 429–456.

Glazer, Janko, "Krempl, Anton (1790–1844)," v: *Slovenska biografija* (Ljubljana, 2013), dostopno na: www.slovenska-biografija.si/oseba/sbi303945/, pridobljeno: 28. 8. 2019; izvirna objava v: SBL 4 (Ljubljana, 1932).

Honzak Jahić, Jasna, *Slovensko strokovno izrazje v 19. stoletju (s poudarkom na čeških vplivih). Doktorska disertacija* (Ljubljana, 1999).

Hudelja, Niko, *Nemško-slovenski zgodovinski slovar*, *Razširjena in dopolnjena izdaja* (Ljubljana, 2016).

Hudelja, Niko, "Nemško-slovenski zgodovinski glosar ali Poskus pisanja glosarja na področju humanistike oz. družboslovja," *Vestnik za tuje jezike* 3, št. 1–2 (2011), str. 14–48.

Jemec Tomazin, Mateja, *Slovenska pravna terminologija: od začetkov v 19. stoletju do danes* (Ljubljana, 2010).

Jesenšek, Marko, *Poglavja iz zgodovine vzhodnoštajerskega jezika* (Maribor, 2015).

Merše, Majda, "Ženski pari moških poimenovanj v slovenskem knjižnem jeziku 16. stoletja", *Slavia Centralis* 1, št. 2 (2008), str. 30–52.

Müller, Jakob, "Slovenski pravnozgodovinski slovar", v: Ledinek, Nina, Žagar Karer, Mojca, Humar, Marjeta (ur.) *Terminologija in sodobna terminografija* (Ljubljana, 2010), str. 267–276.

Novak, France, "Vloga jezikoslovja v razvoju besedja", v: Jesenšek, Marko (ur.) *Besedje slovenskega jezika* (Maribor, 2007), str. 82–98.

Lamut, Ana Marija, "Zgodovinarji v Zvezi zgodovinskih društev Slovenije med nacionalnim pomenom in obrobnostjo," *Glasnik SED* 56, št. 1–2 (2016), str. 106–112.

Legan Ravnikar, Andreja, "Razvoj slovenskega strokovnega izrazja," v: Ledinek, Nina, Žagar Karer, Mojca, Humar, Marjeta (ur.) *Terminologija in sodobna terminografija* (Ljubljana, 2010), str. 49–73.

Legan Ravnikar, Andreja, "Tvorbeni načini upravno-političnih in vojaških terminov v Vodnikovih Lublanskih novicah (1797)," *Jezikoslovni zapiski* 3 (1997), str. 25–40.

Orel, Irena, "Prvi slovenski terminološki slovar ter hrvaški in češki vir", v: Orel, Irena (ur.) *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (Ljubljana, 2007), str. 343–364.

Orožen, Martina, *Razvoj slovenske jezikoslovne misli* (Maribor, 2003), str. 259–278.

Orožen, Martina, "Preplet medzvrstnih jezikovnih prvin v strokovnih besedilih prve polovice 19. stoletja", v: Orel, Irena (ur.) *Razvoj slovenskega strokovnega jezika* (Ljubljana, 2007), str. 59–75.

Rajh, Bernard, *Od narečja do vzhodnoštajerskega knjižnega jezika* (Maribor, 2002).

Slodnjak, Anton, "Anton Krempl (1790–1844) in njegove Dogodivščine Štajerske zemlje (1845)," v:*Anton Krempl, Dogodivščine Štajerske zemlje, S posebnim pogledom na Slovence* (Ljubljana, 1974), str. V–XV.

Stramljič Breznik, Irena, "Dajnkovo besedotvorje med slovansko in slovensko besedotvorno tradicijo," v: Jesenšek, Marko, in Rajh, Bernard (ur.) *Dajnkov zbornik* (Maribor, 1998), str. 159–170.

Ulčnik, Natalija, "Značilnejše poteze Kremplovega jezika v rokopisnih pridigah iz leta 1822," v: Jesenšek, Marko (ur.) *Globinska moč besede: red. prof. dr. Martini Orožen ob 80-letnici* (Maribor, 2011), str. 211–224.

Vičar, Branislava, *Izrazne skladenjske zgradbe v delih Antona Šerfa* (Maribor, 2005).

Žagar Karer, Mojca, *Terminologija med slovarjem in besedilom* (Ljubljana, 2011).

DOI 10.32874/SHS.2021-03

Author: **ULČNIK Natalija**
Ph.D., Associated Professor
University of Maribor, Faculty of Arts, Department for Slavic Languages and Literatures
Koroška cesta 160, SI–2000 Maribor, Slovenia

Title: **PROFESSIONAL VOCABULARY IN KREMPL'S *DOGODIVŠINE ŠTAJERSKE ZEMLE* (*THE HISTORY OF THE LAND OF STYRIA*)**

Studia Historica Slovenica
Časopis za družboslovne in humanistične študije / *Humanities and Social Studies Review*
Maribor, 21 (2021), No. 1, pp. 73–100, 73 notes, 3 pictures

Category: 1.01 Original scientific paper
Language: Original in Slovene (Abstract in Slovene and English, Summary in English)

Key words: lexis, lexical analysis, East Styrian language, history, Styria, Anton Krempl

Abstract: The article focuses on the vocabulary derived from the first extensive historical work in Slovene, i.e. *Dogodivšine štajerske zemle* (*The History of the Land of Styria*, 1845) by Anton Krempl. The analysis focuses on the development of a terminology in the field of history, which has not been thoroughly researched so far. The analysis highlights East Styrian linguistic features at various linguistic levels. The article covers word-building and textual representation processes, as well as stylistic characteristics, in particular expressive and phraseological expressions. Terminology is classified according to those thematic areas that are still relevant in studying and researching history, considering the connection of historical terminology with the terminology of related disciplines and with general language.